

РОЗДІЛ 6 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255.4:81'23:376.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.48.26>

КОГНІТИВНИЙ МЕДІАТОР І ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК СУБ'ЄКТНІ РОЛІ СУЧАСНОЇ ТРАНСЛАТОЛОГІЇ: ОНТОЛОГІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРОЄКТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

COGNITIVE MEDIATOR AND TRANSLATOR AS AGENTIVE ROLES IN CONTEMPORARY TRANSLATOLOGY: ONTOLOGY, METHODOLOGY, PROJECTIVE MODELING

Янченко І.О.,

orcid.org/0000-0003-1245-4221

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри української мови і літератури, іноземних мов та перекладу
Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»*

Статтю присвячено операціоналізації розмежування перекладача й когнітивного медіатора як двох суб'єктних ролей сучасної транслатології. Актуальність зумовлена термінологічною дифузією між цими поняттями: текст формально адаптовано, але когнітивно він лишається недоступним, бо виконавець послуговується інструментарієм звичайного перекладу, не усвідомлюючи іншої телеологічної установки. Мета дослідження – операціоналізувати диференціацію перекладацького й медіаторського модусів єдиної транслатологічної діяльності. Встановлено, що перекладач і медіатор – не два онтологічно різні суб'єкти, а два модуси одного суб'єкта, які спираються на спільний мікроінструментарій і різняться лише параметром телеологічної оптимізації; при цьому тип перекладу (інтра- чи інтерлінгвальний) і модус діяльності (перекладацький чи медіаторський) утворюють дві незалежні площини, а не ієрархію вкладених понять. Когнітивний профіль реципієнта потрактовано як проєктивний когнітивний симулякр – гіпотетичну реконструкцію типових обмежень робочої пам'яті цільової групи, побудовану на емпіричних даних когнітивної психології. Демаркацію модусів обґрунтовано уточненням рівняння релевантності $R = E_{\text{cog}} / P_{\text{eff}}$ за умови порогу $P_{\text{eff}} \leq P_{\text{limit}}$, що усуває ілюзію необмеженого спрощення тексту без утрати змісту, а також розведенням когнітивного і прагматичного рівнів успішності медіації. Показано, що медіаторський модус реалізується у двох підрежимах – простій мові (Plain Language) і легкій мові (Easy-to-Read), – підпорядкованих тим самим імперативам консервації модальності, референційної лінійності та експліцитного глосування, але з різною інтенсивністю їх застосування: для простої мови ці імперативи обов'язкові, для легкої – можуть послаблюватися за умови компенсації вилученого змісту узагальненням твердженням про відповідне право. «Ліцензію на втручання» медіатора обмежено принципом мінімально необхідної деформації та вимогою збереження прагматичного люфту оригіналу. На матеріалі статей Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю і Конституції України продемонстровано реалізацію обох модусів і виявлено специфіку роботи медіатора з пасивними дієприкметниковими конструкціями, притаманими флексивному синтаксису української мови. Дослідження має статус методологічного прототипування й потребує апробаційної верифікації за участю реципієнтів із різними когнітивними профілями.

Ключові слова: когнітивний медіатор, транслатологія, теорія релевантності, проста мова, легка мова, інтралінгвальний переклад.

The article addresses the operationalization of the distinction between the translator and the cognitive mediator as two agentive roles in contemporary translatology. The relevance of the study is driven by the terminological diffusion between these concepts, which leads to pseudo-inclusivity: a text may be formally adapted yet remain cognitively inaccessible when the practitioner applies conventional translation tools without recognizing a different teleological orientation. The study aims to operationalize the differentiation between the translational and mediational modes of a single translato logical activity. It is established that the translator and the mediator are not two ontologically distinct agents but two modes of a single agent, sharing a micro-toolkit while differing in their teleological optimization parameter. The type of translation (intra- or interlingual) and the mode of activity (translational or mediational) are treated as two independent planes rather than nested categories. The recipient's cognitive profile is conceptualized as a projective cognitive simulacrum – a hypothetical reconstruction of the target group's typical working-memory constraints, grounded in empirical cognitive-psychology data rather than in the mediator's intuition. The demarcation of modes is substantiated by an updated relevance equation $R = E_{\text{cog}} / P_{\text{eff}}$, supplemented by the threshold condition $P_{\text{eff}} \leq P_{\text{limit}}$, and by separating the cognitive and pragmatic levels of mediational success. The mediational mode operates through two sub-modes – Plain Language and Easy-to-Read – governed by the same imperatives (modality preservation, referential linearity, explicit glossing) applied with different intensity; in Easy-to-Read these may be relaxed provided the omitted content is compensated by an equivalent general statement elsewhere in the text. The mediator's «license to intervene» is constrained by the principle of

minimally necessary deformation and by the requirement to preserve the source text's pragmatic leeway. Using selected articles from the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Constitution of Ukraine, both modes are demonstrated, and the specifics of mediational work with passive participial constructions typical of Ukrainian inflectional syntax are identified.

Key words: cognitive mediator, translatology, relevance theory, Plain Language, Easy-to-Read, intralingual translation.

Постановка проблеми. Сучасна транслатологія розширює свій об'єкт від фіксації міжмовних відповідностей до аналізу комунікативної доступності та когнітивної прохідності повідомлення. У цьому контексті виникає термінологічна дифузія між класичним поняттям *перекладач* і науковим конструктом *когнітивний медіатор*. М. Байрам зазначає, що внутрішньомовна медіація, яку традиційно вважали периферійним явищем, набуває статусу самостійної комунікативної практики з іншою логікою прийняття рішень, ніж міжмовний переклад [1]. К. Валеро-Гарсес наголошує, що відмінність між перекладачем і медіатором полягає не в наявності чи відсутності евристичного пошуку рішень – він властивий обома ролям, – а у векторі його спрямованості, оскільки перекладач шукає рішення, що максимально зберігає семантико-стилістичний потенціал джерела, тоді як медіатор шукає рішення, що мінімізує когнітивні зусилля сприйняття, діючи як повністю відповідальний суб'єкт рішення, а не нейтральний канал передачі змісту [2]. Змішування цих ролей породжує псевдоінклюзивність. Н. Голубенко та В. Заплітний слушно підкреслюють, що відсутність чіткого розмежування функціональних меж між цими ролями провокує також порушення принципу нейтральності [3]. Постає потреба в операційному, а не інтуїтивному критерії розрізнення цих ролей.

Аналізостанніхдосліджень. Класифікаційним тлом лишається таксономія Р. Якобсона – інтерлінгвальний, інтралінгвальний та інтерсеміотичний переклад [4]; у межах цієї розвідки вона застосована номенклатурно, а пояснювальну функцію виконують пізніші, психолінгвістично орієнтовані теорії. К. Зетсен обґрунтувала статус інтралінгвального перекладу як самостійного об'єкта опису [5], а функціональний підхід К. Райс і Х. Фермеєра, проаналізований О. Мольдерф, постулює домінантність скопосу над формою, легітимізуючи право суб'єкта на радикальну реструктуризацію повідомлення [6]. У сучасному транслатологічному дискурсі ця активність переосмислюється через деконструкцію моделі «провідника», яка вимогами пасивної нейтральності штучно обмежує інтервенційні можливості перекладача, наділяючи натомість когнітивного медіатора вираженою агентною та адвокаційною функцією [7]. Методологічно центральне для цієї

статті розмежування Е.-А. Гутта, котрий, спираючись на теорію релевантності, розрізняє пряму репрезентацію (відтворення форми) та інтерпретативну репрезентацію (відтворення інтенціонального змісту) [8]. К. Маас та С. Ганзен-Шіппа заклали методологічні основи вивчення Easy-to-Read (E2R), розмежувавши просту мову (Plain Language) і легку мову (Easy Language) як два рівні інтенсивності мовної доступності [9; 10], а теорія релевантності Д. Спербера та Д. Вілсона дала когнітивне підґрунтя для пояснення того, чому одні конструкції потребують більших зусиль обробки, ніж інші [11]. У попередніх розвідках автора емпірично підтверджено, що мікстратегії внутрішньомовного та міжмовного перекладу значною мірою збігаються – результат, що на позір ставить під сумнів доцільність розрізнення перекладача і медіатора й тому потребує окремого теоретичного розв'язання [12; 13].

Постановка завдання. Наявна диференціація ролей спирається на описові, а не операційні критерії, тоді як «ліцензія на втручання» медіатора не має експліцитних меж і тому вразлива до звинувачень у надмірній довільності. Стандарти Inclusion Europe [14] розроблені без урахування морфології флективних мов, а буквальне застосування формули релевантності здатне створити ілюзію необмеженого спрощення без втрати змісту, оскільки когнітивний ефект і зусилля обробки не є незалежними величинами. Крім того, критерій успішності медіації ризикує тавтологічно збігтися із самою релевантністю, якщо не розвести когніційне розуміння тексту і зовнішню соціальну дію на його підставі. Окремого прояснення потребує також розподіл відповідальності за юридичні наслідки хибного розуміння спрощеної норми – питання, що виходить за межі суто лінгвістичного аналізу, але яке дослідження фіксує як напрям подальшої роботи.

Мета статті – операціоналізувати диференціацію перекладацького і медіаторського модусів єдиної транслатологічної діяльності та змодельовати її на емпіричному матеріалі. Завдання при цьому охоплюють: побудову термінологічної моделі, теоретично коректне обґрунтування демаркації через уточнену теорію релевантності, операціоналізацію «ліцензії на втручання» із чітким правилом вибору стратегії та компенсаторним принципом та двотипний емпіричний аналіз, що враховує диференціа-

цію медіаторського модусу на просту і легку мову. Матеріалом слугують CRPD [15] і Конституція України [16] як тексти з жорсткою деонтичною модальністю і граничною синтаксичною складністю: якщо модель адекватно описує трансформацію текстів такого рівня, вона придатна також для простіших жанрів.

Виклад основного матеріалу. Класифікацію Р. Якобсона [4] та категорію інтерпретативної репрезентації Е.-А. Гутта [8] доцільно розглядати не як вкладені одне в одне поняття, а як дві незалежні площини аналізу. Перша площина – тип перекладу – розглядає чи перетинає трансформація мовну межу (інтерлінгвальний) чи ні (інтралінгвальний). Друга площина – модус діяльності суб'єкта – розглядає чи він є перекладацьким (пряма репрезентація, орієнтація на еквівалентність) або медіаторським (інтерпретативна репрезентація, орієнтація на когнітивну прохідність для реципієнта). Ці площини перетинаються вільно: медіаторський модус реалізується і в межах однієї мови (тип Б – адаптація статті 57 Конституції України), і на матеріалі, що вже пройшов інтерлінгвальний переклад (тип А – спершу переклад статті 9 CRPD з англійської, потім медіаторська адаптація вже українського тексту). Така двовимірна модель знімає суперечність, яка виникає коли медіаторство, за визначенням не прив'язане до мовної межі, намагаються трактувати як вузький різновид інтралінгвального перекладу. Медіаторство – не тип перекладу, а наскрізний модус, здатний накладатися на обидва типи.

Спільність мікроінструментарію інтер- та інтралінгвальної трансформації, встановлена в попередніх працях автора [12; 13], не скасовує функціональної диференціації, адже перекладач і медіатор – два модуси одного суб'єкта, що різняться телеологічним параметром оптимізації. Тому та сама операція – наприклад, конкретизація абстрактного поняття побутовим прикладом – блокується вимогою еквівалентності в перекладацькому модусі й розблоковується вимогою когнітивної прохідності в медіаторському. Важливе уточнення стосується самого об'єкта медіаторської уваги: когнітивний профіль реципієнта не варто трактувати як стабільний, об'єктивно даний конструкт – відповідно до теорії втіленого пізнання він динамічно змінюється залежно від контексту і стану читача, а медіатор фізично не має доступу до реального стану конкретного реципієнта в момент рецепції. Медіатор працює з проєктивним когнітивним симулякром – гіпотетичною реконструкцією типових обмежень робочої пам'яті цільової групи. Щоб цей симулякр не перетворився на довільну проєкцію самого медіатора, його конструюють на основі емпірично верифікованих даних когнітивної психології – усталених оцінок обсягу оперативної пам'яті (класичні 7 ± 2 , уточнені пізніше дослідженнями до 4 ± 1), а також вікових і клінічних норм розвитку мовлення відповідної цільової групи. Завдяки цьому симулякр є науково обґрунтованою моделлю, а не інтуїтивною здогадкою, і саме цей статус визначає прототипний, а не описовий характер емпіричної частини статті.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика перекладацької та медіаторської стратегій

Параметр	Перекладач	Когнітивний медіатор
Об'єкт діяльності	Текст-оригінал як семіотичний об'єкт	Проєктивний симулякр когнітивного профілю реципієнта
Одиниця трансформації	Лексема / речення / синтаксична структура	Ядерна пропозиція / смисловий блок
Домінантний вектор	Еквівалентність (формальна або динамічна)	Когнітивна прохідність у межах порогу зусиль
Тип перекладу	Переважає інтерлінгвальний	Незалежно від типу перекладу
Статус втручання	Консервативний: зміна форми, збереження структури	Реструктурувальний у межах ліцензії, обмеженої трьома імперативами і компенсаторним принципом
Тип репрезентації	Пряма	Інтерпретативна
Критерій успіху	Ізоморфність перекладу тексту-джерела	Релевантність (когнітивний рівень) як передумова соціальної дії (прагматичний рівень)
Мультимодальність	Не передбачена	Допоміжна, обов'язкова у форматі легкої мови
Відповідальність	За вірність букви та духу оригіналу	За розуміння юридичних і соціальних наслідків, у межах принципу мінімально необхідної деформації

Медіаторський модус не є монолітним: К. Маас розрізняє просту мову (Plain Language) і легку мову (Easy Language, E2R) як два рівні інтенсивності спрощення для різних когнітивних профілів [9]. Проста мова зберігає зв'язний, пропозиційно повний текст, синтаксично та лексично спрощений, і орієнтована на реципієнтів із помірними обмеженнями (низька грамотність, нерідна мова, легкі труднощі читання). Легка мова декомпозує текст до рівня окремих ядерних пропозицій, кожна з яких подається одним рядком із піктограмою, за стандартами Inclusion Europe [14] – безсерифним шрифтом, збільшеним інтервалом, лівим вирівнюванням без переносів. Із цього погляду проста мова має і соціолінгвістичну перевагу, оскільки вона не маркована зовнішніми ознаками спрощення і тому не ризикує стигматизувати реципієнта як «людину, що потребує полегшеної версії», а сприймається як зразок якісного офіційного письма, доступного всім (universal design). Легка мова, навпаки, свідомо жертвує цією непомітністю заради глибшого зниження когнітивного навантаження там, де це виправдано клінічним профілем аудиторії. Відмінність у цілях зумовлює різний підхід до нейтральності, адже перекладач прагне лишатися нейтральним, тоді як медіатор може відкрито обстоювати інтереси реципієнта [2; 3].

Медіаторський модус реалізує розширену ліцензію на втручання – право деконструювати поверхневу структуру тексту за умови збереження інваріанту глибинної семантики [6]. У проаналізованому матеріалі модальність висловлення послідовно не знижується. Оригінальна конструкція *shall take appropriate measures to ensure... access* поєднує деонтичний предикат («повинна вжити заходів») із метою цієї дії («забезпечити доступ»); підрежим простої мови стягує обидві частини в одну причинову конструкцію – «держава повинна зробити так, щоб [вони] мали доступ». Це компресія форми (абстрактний іменник «заходи» як окрема сутність зникає), а не пониження модальності: суб'єкт обов'язку (держава) і сам обов'язок («повинна») лишаються граматично експліцитними. Якби медіатор натомість обрав безособову конструкцію на кшталт «потрібен доступ», він утратив би саме це – вказівку на носія зобов'язання, і зобов'язання перетворилося б на констатацію стану речей, а не вимогу до конкретного суб'єкта. Саме цього медіатор уникає, що узгоджується з теорією прагматичної пресупозиції, згідно з якою пониження деонтичного статусу руйнує перлокутивний ефект юридичної норми. Синтаксис лінійно розгортається. Спираючись на психолінгвістичну теорію завантаження робочої

пам'яті, пасивні конструкції перетворюються на послідовність суб'єкт – дія – об'єкт, а анафоричне нагромадження займенників послідовно усувається на користь повтору іменника. Нарешті, спираючись на теорію фреймів, ядерний термін-константа (розумне пристосування в CRPD, нормативно-правовий акт у Конституції) у підрежимі простої мови вводиться один раз із поясненням і лише після цього замінюється гіперонімом; пряма заміна без глосування кваліфікується як порушення цієї вимоги, а не її реалізація. У підрежимі легкої мови імператив глосування послаблюється до прямого вилучення терміна, якщо це не шкодить розумінню ядерної пропозиції. Так вибір між глосуванням і вилученням підпорядкований одному критерію: чи є термін необхідним для реалізації самого права реципієнта, чи є лише процедурною деталлю. У першому випадку термін глосується (проста мова) або замінюється найближчим гіперонімом (легка мова), у другому – вилучається.

Розширена ліцензія створює також етичний ризик, адже концептуальна фільтрація тексту дає медіаторові значно більше інтерпретаційної свободи, ніж перекладачеві, і ніщо саме по собі не гарантує, що спрощення денотативного простору не переросте в нав'язування звуженого розуміння норми. Тому ліцензія обмежена принципом мінімально необхідної деформації – компресією форми за збереження семантичного плюралізму – і вимогою збереження прагматичного люфту. Той самий принцип поширюється і на випадки, коли легка мова вилучає узагальнювальну пропозицію заради компресії (див. нижче приклад із «participate fully in all aspects of life»): вилучений зміст має бути компенсований еквівалентним за функцією твердженням в іншому фрагменті тексту, а не просто відкинутий, – інакше компресія форми обертається редукцією правового обсягу норми. Відповідальність медіатора стосується вже не букви оригіналу, а того, чи справді зрозумів реципієнт свої права, звідки впливає й вимога валідності, оскільки без верифікації за участю цільової аудиторії текст лишається теоретичним прототипом, а не апробованим E2R-продуктом [14]. Теорія релевантності Д. Спербера та Д. Вілсон постулює, що комунікація – це пошук оптимального балансу між когнітивним ефектом повідомлення та зусиллями, необхідними для його обробки [11], що записують рівнянням $R = E_{\text{cog}} / P_{\text{eff}}$, де R – коефіцієнт прагматичної релевантності, E_{cog} – обсяг успішно засвоєного змісту, P_{eff} – зусилля, витрачені на декодування граматики, синтаксису й лек-

сики. Зусилля обробки доцільно розглядати не як неподільну інтуїтивну величину, а як функцію принаймні трьох вимірюваних параметрів тексту: середньої довжини речення (S_{len}), індексу лексичної складності – частки термінів та абстрактних понять (W_{sx}), і показника синтаксичної глибини – наявності підрядності й пасивних конструкцій (D_{syn}); формально $P_{eff} = f(S_{len}, W_{sx}, D_{syn})$. Це не скасовує квазіметафоричний статус усього рівняння, але прив'язує його ліву частину до верифіковуваних текстових ознак, а не лише до інтуїції дослідника.

У перекладацькому модусі P_{eff} зумовлене складністю оригіналу і переходом $L1 \rightarrow L2$; у медіаторському суб'єкт свідомо знижує P_{eff} , причому в легкій мові радикальніше, ніж у простій. Буквальне прочитання формули приховує логічну пастку, позаяк E_{cog} і P_{eff} не є незалежними змінними, і радикальне спрощення неминуче зрізає також частину змісту. Тому медіатор оптимізує не абстрактне співвідношення, а шукає поріг прагматичної достатності: коли зусилля обробки перевищують граничний P_{limit} , доступний реципієнтові, E_{cog} прямує до нуля незалежно від формальної простоти тексту. Медіатор оптимізує E_{cog} за умови $P_{eff} \leq P_{limit}$, а не мінімізує зусилля як самоціль. Саме ця умова пояснює, чому поріг P_{limit} для легкої мови суттєво нижчий, ніж для простої, і чому легка мова вимагає радикальнішого втручання. Варто зауважити, що теорія релевантності описує явище когнітивне, тоді як прагматична адекватність стосується зовнішньої соціальної дії – ці рівні варто розвести, щоб уникнути логічного кола в означенні критерію успіху. Когнітивний рівень – це досягнення релевантності в межах P_{limit} , розуміння інтенції тексту, а прагматичний рівень – окрема конверсія розуміння в соціальну дію. Високий рівень релевантності є необхідною, але не достатньою умовою прагматичного рівня, адже реципієнт може ідеально зрозуміти текст і свідомо не діяти на його підставі, і це не свідчить про провал медіації.

Для проєктування теоретичних положень проаналізовано два типи емпіричного матеріалу. Тип А (інтерлінгвальний) – стаття 9 CRPD [15]: спершу текст перекладається з англійської українською, і вже на основі цього перекладу, а не англійського оригіналу, здійснюється медіаторська адаптація (працювати напряму з англійською було б ризиковано – це загрожує втратою закріпленої в законодавстві української термінології). Тип Б (інтралінгвальний) – стаття 57 Конституції України [16]: медіаторський модус в обох підрежимах без попереднього перекладацького етапу.

Стаття 9 CRPD (тип А)

Оригінал (англ.): «*To enable persons with disabilities to live independently and participate fully in all aspects of life, States Parties shall take appropriate measures to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment, to transportation, to information and communications... and to other facilities and services open or provided to the public, both in urban and in rural areas*».

Перекладацький модус (укр.): «*З метою забезпечення можливості для осіб з інвалідністю вести незалежний спосіб життя та всебічно брати участь у всіх аспектах життя держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення особам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку... та інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, як у міських, так і в сільських районах*».

Медіаторський модус, проста мова (укр.): «*Люди з інвалідністю мають право жити самостійно і брати участь у житті суспільства нарівні з іншими. Держава повинна зробити так, щоб вони мали доступ до: будівель і вулиць (наприклад, пандусів і ліфтів); транспорту; інформації; інших послуг – у місті і в селі*». Перекладацький модус зберігає синтаксичну архітектуру оригіналу й модальність *shall* через «вживають заходів» – це відповідає вектору еквівалентності. Підрежим простої мови розбиває речення на кілька самостійних, реалізуючи референційну лінеарність: кожна пропозиція оригіналу отримує власне речення, що знижує P_{eff} , не втрачаючи компонентів E_{cog} . Зобов'язання передано активною персоніфікованою конструкцією – реалізація консервації модальності. Перелік конкретизовано побутовими прикладами з маркером «наприклад» – реалізація прагматичного люфту: приклад лишається ілюстративним, а перелік – відкритим.

Тут референційна лінеарність доведена до граничної форми: зв'язний синтаксис поступається переліку, де кожен рядок відповідає одній ядерній пропозиції, а піктограма дублює її невербально. Показово, що перелік подано на тому самому рівні узагальненості, що й в оригіналі, – це посилює, а не порушує прагматичний люфт. Пропозиція «*participate fully in all aspects of life*» не відтворена окремим рядком, однак її загальний зміст – рівність можливостей участі в житті суспільства – вже експліковано в першому рядку («мають право жити самостійно») – це і є реалізація компенсаторного принципу. Вилучена деталізація не звужує обсягу права, оскільки узагальнене твердження

про рівність передуює переліку сфер. Ця редукція виправдана обмеженою робочою пам'яттю цільової аудиторії E2R і потребує подальшої емпіричної перевірки. Імператив консервації модальності («держава повинна») лишається інваріантним для обох підрежимів – на відміну від референційної лінеарності, інтенсивність якої мод-специфічна.

Стаття 57 Конституції України (тип Б)

Оригінал (укр.): *«Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, але не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є недійсними».*

Медіаторський модус, проста мова (укр.): *«Кожна людина має право знати свої права. Держава записує правила у спеціальні документи – нормативно-правові акти. Далі ми називатимемо їх просто законами. Кожен закон обов'язково оголошують публічно. Якщо закон не оголосили, він не діє. Це означає, що такий закон ніхто не може використовувати, вимоги цього закону не потрібно виконувати, і карати за ним теж заборонено».* Термін «нормативно-правовий акт» тут не елімінований, а введений один раз із поясненням, і лише після маркера «далі ми називатимемо їх просто законами» медіатор переходить до гіпероніма «закон» – коректна реалізація глосування в підрежимі простої мови, що водночас реалізує й референційну лінеарність. Пасивна

конструкція «не доведені до відома» трансформована в активне «не оголосили» – морфосинтаксична реалізація тієї самої лінеарності: пасивний дієприкметник вимагає декодування прихованого агенса, активна форма експлікує його граматично. Предикатив «є недійсними» розгорнуто в пояснення конкретного наслідку. Норма не пом'якшується до рекомендаційної, а її обов'язковість переноситься в експлікований наслідок недотримання.

Принципова відмінність від простої мови – термін «нормативно-правовий акт» тут відсутній навіть у глосованій формі і легка мова одразу оперує гіперонімом «закон». Це узгоджується з викладеним вище правилом вибору стратегії: розуміння самого терміна не є необхідним для реалізації права знати закони і не бути покараним за неоприлюдненим законом, тому термін вилучається, а не глосується. Синтаксична компресія доведена до максимуму і кожне положення відповідає піктограмі, без сполучників і займенникової анафори; пасивна форма елімінована на користь активної – ця трансформація інваріантна для обох підрежимів, тоді як інтенсивність структурної декомпозиції та термінологічної редукції зростає від простої мови до легкої.

Зіставлення двох типів матеріалу засвідчує: у типі А перекладацький і обидва підрежими медіаторського модусу реалізуються послідовно, як етапи роботи одного суб'єкта, тоді як у типі Б медіаторський модус самодостатній із самого початку. Приклад статті 57 підтверджує, що синтетична морфологія української мови – зокрема

Медіаторський модус, легка мова (укр.):

Стаття 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю

Стаття 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю

Люди з інвалідністю **мають право жити самостійно.**

Для цього держава повинна зробити повністю зручними:

вулиці та будівлі

транспорт

інформацію

усі громадські послуги в місті та селі.

Медіаторський модус, легка мова (укр.):

Стаття 57 Конституції України**Стаття 57 Конституції України**

Кожна людина має право знати свої права та обов'язки.

Держава повинна офіційно публікувати всі закони про права та обов'язки громадян.

Неопублікований закон не діє.

Його заборонено застосовувати.

Це означає, що цей закон не потрібно виконувати, і карати за ним теж заборонено.

пасивні дієприкметникові конструкції – є самостійним джерелом когнітивного бар'єру, подолання якого вимагає граматичної, а не лише лексичної трансформації.

Висновки. Проведений аналіз дав змогу переосмислити співвідношення перекладача і когнітивного медіатора. Їх запропоновано розглядати не як два онтологічно різні суб'єкти, а як дві регулятивні стратегії (модуси) єдиної транслатологічної діяльності, що спираються на спільний мікроінструментарій і різняться параметром оптимізації. Тип перекладу (інтра- чи інтерлінгвальний) і модус діяльності запропоновано розглядати як дві незалежні площини, а не вкладені одна в одну категорії. Це знімає суперечність, яка виникає, коли медіаторський модус намагаються трактувати як вужчий різновид інтралінгвального перекладу. Медіаторський модус внутрішньо неоднорідний і реалізується у двох підрежимах – простій та легкій мові, – підпорядкованих тим самим трьом імперативам із різною інтенсивністю: зокрема, глосування обов'язкове для простої мови, тоді як у легкій може замінюватися вилученням нефункціонального терміна. Демаркація модусів отримала операційне обґрунтування завдяки уточненому

рівнянню релевантності з умовою порогу $P_{eff} \leq P_{limit}$ і функціональною прив'язкою P_{eff} до вимірюваних текстових параметрів, а також розведенням когнітивного і прагматичного рівнів успіху медіації. «Ліцензія на втручання» окреслена трьома теоретично вкоріненими імперативами, обмежена принципом мінімально необхідної деформації, вимогою збереження прагматичного люфту і доповнена компенсаторним принципом, за якого будь-яке вилучення узагальнювального змісту в легкій мові має бути компенсоване еквівалентним твердженням в іншому фрагменті тексту. Двотипний емпіричний аналіз на матеріалі CRPD і Конституції України спроєктував теоретичні положення і виявив специфіку роботи медіатора з пасивними дієприкметниковими конструкціями української мови, що є самостійним внеском у вітчизняну транслатологію.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження обмежене статусом методологічних прототипів, що потребують апробаційної верифікації за участю реципієнтів із різними когнітивними профілями та перевірки юридичної валідності E2R-версій у взаємодії з юристом-перекладачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Byram M. Translation and Mediation – Objectives for Language Teaching / The Nordic Network for Intercultural Communication (NIC). 2008. URL: https://itdi.pro/community/wp-content/downloads/advanced_courses_readings/translation_mediation.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
2. Valero-Garcés C. Mediation as Translation or Translation as Mediation? *TranslationDirectory*. 2005. URL: https://www.researchgate.net/publication/326405348_Mediation_as_translation_or_translation_as_mediation (дата звернення: 10.04.2026).
3. Голубенко Н., Заплітний В. Перекладач та його роль в процесі медіації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 94, т. 1. С. 325–330. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-44> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. *On Translation* / ed. by R. A. Brower. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1959. P. 232–239. URL: <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/jakobson.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).
5. Zethsen K. K. Intralingual Translation: An Attempt at Definition. *Meta*. 2009. Vol. 54, no. 4. P. 795–812. DOI: <https://doi.org/10.7202/038904ar> (дата звернення: 12.04.2026).
6. Мольдерф О. Медіація і професійна перекладацька діяльність в контексті оновлення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. *Іноземна філологія*. 2018. Вип. 131. С. 71–80. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2018.131.2140> (дата звернення: 12.04.2026).
7. Wang C., de Pedro Rico R. Introduction: Revisiting mediation in translation and interpreting. *Translation and Interpreting Studies*. 2023. Vol. 18, no. 2. P. 255–260. DOI: <https://doi.org/10.1075/tis.00056.wan> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Gutt E.-A. Translation and Relevance: Cognition and Context. London : Routledge, 2010. 284 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315760018> (дата звернення: 10.04.2026).
9. Maaß C. Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus. Balancing Comprehensibility and Acceptability. Berlin : Frank & Timme, 2020. 240 p. URL: https://www.uni-hildesheim.de/media/fb3/uebersetzungswissenschaft/Leichte_Sprache_Seite/Publikationen/Easy_-_Plain_Easy_Plus/Cover_Easy_Language-Plain_Language-_Easy_Language_Plus.pdf (дата звернення: 12.01.2026).
10. Maaß C., Hansen-Schirra S. Easy Language – Research and Practice. Berlin : Frank & Timme, 2021. 275 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Christiane-Maass/publication/352714329_Easy_Language_Research_Text_and_User_Perspectives_Berlin_Frank_Timme_Easy_-_Plain_Accessible/links/60d4c3a7a6fdcca0ddbc0920/Easy-Language-Research-Text-and-User-Perspectives-Berlin-Frank-Timme-Easy-Plain-Accessible.pdf (дата звернення: 14.02.2026).
11. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. 2nd ed. Oxford : Blackwell, 1996. 326 p. URL: https://monoskop.org/images/e/e6/Sperber_Dan_Wilson_Deirdre_Relevance_Communication_and_Cognition_2nd_edition_1996.pdf (дата звернення: 10.04.2026).
12. Янченко І. Теоретико-методологічна дефініція інтралінгвального перекладу в контексті інклюзивної лінгвістики. *Закарпатські філологічні студії*. 2026. № 46. С. 241–247. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.1.39>
13. Янченко І. Диференціація форматів спрощення іншомовного тексту в інклюзивній вищій освіті. *Studia methodologica*. 2026. № 61. С. 340–349. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2026-61-27>
14. Information for All: European Standards for Making Information Easy to Read and Understand / Inclusion Europe. URL: <https://www.inclusion.eu/european-standards-how-to-use-easy-to-read> (дата звернення: 10.04.2026).
15. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations, 2006. URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> (дата звернення: 10.04.2026).
16. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.04.2026).

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 31.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026